

Śląsku chociażby w funkcjonowaniu odrębnych sądów dla tych spraw zwanych *Ehrengerichte*. Zwraca też uwagę eksponowanie kobiety, co jest w pełni zrozumiałe, bowiem historia przestępczości jest ściśle związana z historią kobiety i płci.

Wydaje się, iż historia przestępczości czy kryminologia historyczna wskazuje historykom prawa nowe możliwości interpretacyjne przy zastosowaniu metod badawczych właściwych innym dyscyplinom.

MARIAN PTAK (Wrocław)

Alfred Soman, *Sorcellerie et Justice Criminelle: Le Parlement de Paris (16^e–18^e siecles)*, Hampshire-Brookfield 1992, ss. 313.

Autor jest historykiem amerykańskim, prowadzącym od lat studia archiwalne we Francji na temat dziejów przestępczości i analizującym akta Parlamentu paryskiego. W sprawach apelacyjnych obejmowały one dla jurysdykcji karnej blisko połowę terytorium Francji, a wobec zatraty akt regionalnych z XVII–XVIII w. stanowią one pośrednio najważniejsze źródło dla studiów nad francuskim sądownictwem karnym tej epoki. W omawianej publikacji zostały przedrukowane głównie artykuły autora dotyczące procesów o czary. Łącznie zbiór obejmuje 15 artykułów, z których niektóre mają walor ogólniejszy: *Deviance and criminal Justice in Western Europe, 1300–1800. An essay in structure*, 'La Décriminalisation de la sorcellerie en France'.

Seria wydawnicza *Variorum* przedrukowuje zestawy drobnych publikacji znanych autorów z zachowaniem charakteru oryginału, łącznie z odrębną paginacją poszczególnych artykułów, co zresztą nie ułatwia lektury. Publikacje takie są niewątpliwie pożyteczne w epoce stale rosnącej produkcji czasopiśmienniczej, której ogarnięcie nie jest rzeczą łatwą dla badacza.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Toruń)

Rainer Christoph Schwinges, *Rektorwahlen. Ein Beitrag zur Verfassungs-, Sozial- und Universitätsgeschichte des alten Reiches im 15. Jahrhundert.*, Thorbecke Sigmaringen 1992, ss. 141 (Vorträge und Forschungen, nr.v. Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte, Sonderband 38).

Nowa książka Rainera Ch. Schwinges, badacza dziejów uniwersytetów niemieckich późnego średniowiecza¹, poświęcona jest wyborowi rektorów w piętnastowiecznych uniwersytetach na terenie Rzeszy.

Składa się z trzech części uzupełnionych zestawieniem rektorów i elektorów w XV w. na uniwersytetach w Kolonii z lat 1462–1501 i Erfurtu w okresie 1475–1501 oraz indeksem zawierającym osoby, miejscowości, instytucje kościelne i uniwersytety.

Pierwsza część omawia prawne aspekty wyborów. Autor wyróżnia w średniowieczu dwa okresy. Uniwersytety pierwszego okresu rozwijały się pod wpływem uniwersalnej koncepcji papieskiej. Po jej załamaniu w wyniku Wielkiej Schizmy z 1378 roku zaczyna się drugi okres,

¹ Por. podstawową pracę R.Ch. Schwinges, *Deutsche Universitätsbesucher im 14. und 15. Jh.*, Stuttgart 1986.

bardziej partykularny, gdy elementy narodowe i terytorialne wybijają się na pierwszy plan. Pierwsza fundacja uniwersytecka w Rzeszy, Praga (1348), była wyrazem przejścia z epoki uniwersalizmu do partykularyzmu.

W XV wieku rektor coraz bardziej przybierał cechy władcy i określano go jako *monarcha*, *princeps*, *imperator*, *moderator* a jego urząd jako *presidencia*, *gubernatio*, *dominatio*, z biegiem czasu urząd ten coraz bardziej się instytucjonalizował.

Druga część omawia ustawy dotyczące wyborów i postępowanie wyborcze. Autor dochodzi do wniosku, że w niemieckich uniwersytetach XIV i XV wieku można zaobserwować następującą prawidłowość — im młodszy był uniwersytet, tym skromniejsze i prostsze były ustawodawstwo i procedura wyborcza. Instytucjonalny nacisk wywierany przez rozstrzygające o wyborach kręgi skupiony był wówczas w mniejszym gremium. Autor wyróżnia trzy modele wyborcze. Pierwszy — wybory przez reprezentantów. Dokonywano ich w ściśle określonych gremiach — rada, senat itp. Wybierali profesorowie zwyczajni trzech wyższych wydziałów i małe przedstawicielstwo wydziału artystów. Tak było w Gryfii, Fryburgu, Tybindze i Heidelbergu. Można zaobserwować, że ośrodki, w których istniał taki typ wyborów, powstały po połowie XV wieku, w okresie tzw. drugiej fali fundacyjnej. Drugi model wyborczy, występujący w Wiedniu, Kolonii, Lowanium i Ingolstadt, to wybory pośrednie poprzez komisje wyborcze, gdzie wpływ na wybór rektora miała szersza społeczność uniwersytecka. Wzorem był uniwersytet paryski. Aktywne i bierne prawo wyborcze mieli tam przedstawiciele wydziałów artystów. Następnie model ten uległ przekształceniu — wyższe wydziały przewyciężyły dominację wydziału artystów. Wreszcie trzeci model, mający włoski rodowód, reprezentowany przez uniwersytety w Padrze, Erfurcie, Lipsku, Trewirze, Moguncji i Rostoku — to wybory wielostopniowe. Typowym przykładem jest tutaj Praga — najpierw każda z nacji wybierała swoich przedstawicieli, oni z kolei wybierali 7-osobową komisję, następnie wyłaniano 5 elektorów, którzy dopiero dokonywali wyboru nowego rektora. Tak skomplikowana procedura była wynikiem kompromisu różniących się postępowañ wyborczych. W zmienionej nieco wersji ten model wystąpił w Lipsku i Erfurcie. Wyjątkowe miejsce wśród uniwersytetów na terenie Rzeszy w XV wieku pod względem wyborów rektorskich zajmowała Bazylea (1460). Nie można jej zaliczyć jednoznacznie do żadnego z wyróżnionych modeli, ponieważ kilkakrotnie (1462, 1464/65, 1477, 1480/81) zmieniano zasady wyboru rektora.

Trzecia część omawia praktykę wyborczą zdeteterminowaną trzema istniejącymi na ziemiach Rzeszy modelami wyboru rektora. Przebieg i zasady określały statuty. Podobnie wymagania stawiane kandydatom — określony wiek (co najmniej 25 lat), przynależność do stanu duchownego (wystarczyły niższe święcenia), ale nie do jakiegoś zakonu, czy stan wolny. W ramach grupy rządzącej uniwersytetami zaobserwować można następujące zjawiska: wypieranie magistrów sztuk, wzrastającą dominację prawników (ok. 50% rektorów), terytorialne pochodzenie z najbliższej okolicy uniwersytetu, podnoszenie rangi społecznej przez obejmowanie stanowisk urzędniczych, kościelnych i dworskich w mieście i okolicy. W rozdziale tym Autor przedstawia w ramach poszczególnych typów na przykładzie wybranych uniwersytetów praktykę wyborczą. Pierwszy typ reprezentuje Fryburg w Bryzgowii — w latach 1460–1500 zostało tam wybranych 43 rektorów na 80 semestralnych kadencji. Przeważali wśród nich teolodzy i prawnicy, ci ostatni piastowali stanowiska rektorów ponad połowę kadencji (19 osób w 41 przypadkach). Przeważały osoby pochodzące z najbliższej okolicy (prawie 1/4 rektorów). Kolonię wybrał Autor jako przykład uniwersytetu drugiej grupy. W okresie 1462–1500 w 78 przypadkach wybrano tutaj 52 osoby. Wybierano tam rektora 4 razy w roku (ten zwyczaj przetrwał w Kolonii aż do 1748 roku, przy czym w praktyce, mimo oficjalnych wyborów co kwartał, pozostawano na stanowisku dłużej, co najmniej przez pół roku). Na 78 przypadków — artyści wygrali 21 razy, prawnicy — 20, teolodzy — 19, a medycy 18. Wreszcie trzeci rodzaj reprezentuje Erfurt w okresie od 1475 do 1500 roku, kiedy to w 52 przypadkach wybrano 48 rektorów, z tego 13 prawników, 12 teologów, 9 przedstawicieli szlachty, 12 artystów i 6 medyków. Prawie 1/3 rektorów i elektorów pochodziła z najbliższej okolicy Erfurtu, ponad połowa w czasie wyborów piastowała stanowiska kościelne.

Autor dochodzi do następujących wniosków: na terytorium Rzeszy istniały w XIV i XV wie-

ku trzy modele wyborcze, przy czym z biegiem czasu zaobserwować można upraszczanie procedury wyborczej.

W średniowieczu wyróżnić możemy dwa typy uniwersytetu, w których w zależności od ustroju dokonywano wyboru rektora w różny sposób. W Bolonii reprezentującej pierwszy typ, rektor był wybierany przez studentów z ich grona na okres dwóch lat, w modelu paryskim natomiast od 1249 wybierano rektora z grona profesorów. Środkowoeuropejskie uniwersytety generalnie wzorowały się na modelu paryskim, chociaż analiza ich statutów wskazuje pewne różnice. Odmienne niż w Paryżu wydział artystów nie miał monopolu na obsadzanie stanowiska rektora. Często mamy do czynienia z typem mieszanym (Praga, Wiedeń).

Z terenów polskich niewiele mamy materiału porównawczego, nasza jedyna w okresie średniowiecza szkoła wyższa — Akademia Krakowska jest wszystkim, czym dysponujemy. Dodatkowo sprawę pogarsza fakt, iż najwcześniejsze statuty mówiące o wyborze rektora nie zachowały się i mamy do dyspozycji dopiero materiał z późniejszego okresu. Dokument fundacyjny Kazimierza Wielkiego z 1364 roku wzorował się na uniwersytetach włoskich i podawał: *chcemy także, aby scholarze własnego rektora mieli (...) żaden doktor lub magister nigdy rektorem nie będzie mógł być obrany*². Odnowiony uniwersytet (1400) opierał się już na wzorze paryskim i nie przyznawał studentom prawa wyboru rektora. Punkt statutu mówiący o sposobie wyboru rektora nie dochował się niestety w pierwotnej redakcji. Najdawniejszy zachowany, to statut Krupki z roku 1607. W jego świetle wybory były pośrednie, 4-stopniowe, przez elektorów. Czynne prawo wyboru pierwszych elektorów mieli wszyscy magistrzy i bakałarze, biernie zaś każdy magister sztuk. Pierwotnie system ten był zapewne prostszy, ale również wybierano przez elektorów³.

Autor przedstawił zagadnienia w dotychczasowej literaturze w takim zakresie i ujęciu nie poruszane, nawet najnowsza praca dotycząca dziejów uniwersytetów sposobem wyboru władz rektorskich w średniowiecznych uniwersytetach poświęca niewiele miejsca⁴. Tego typu studia wiążące problematykę prawnoustrojową i społeczną, jak to czyni R.Ch. Schwinges, wytyczają nowe kierunki badań i pozwalają w odmienny sposób spojrzeć na wiele zagadnień.

DOROTA ŻOŁĄDZ (Poznań)

Akta Stanów Prus Królewskich, T. VIII (1520–1526). Wydali Marian Biskup i Irena Janosz-Biskupowa. Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Fontes 77, Warszawa—Toruń 1993, ss. XXI+468.

Tom stanowi kontynuację i zarazem zamknięcie zasłużonej dla nauki serii wydawniczej, która powstała w toruńskim środowisku naukowym w połowie lat pięćdziesiątych i która odśladła ważne fragmenty dziejów parlamentaryzmu pruskiego na przełomie XV i XVI w. Obejmuje on lata 1520–1526, czyli czas doniosłego w przeszłości Prus Królewskich konfliktu zbrojnego Polski z Zakonem Krzyżackim (tzw. *Reiterkrieg*), który — jak wiadomo — został ostatecznie rozwiązany udzieleniem zgody przez Polskę na sekularyzację Prus Zakonnych i powstaniem świeckiego lenna Korony — Księstwa Pruskiego z Albrechtem jako jego władcą lennym. Podstawę edycji stanowiły recesy gdańskie z Archiwum Państwowego w Gdańsku (wykorzy-

² Kazimierz Wielki, król Polski zakłada w Krakowie studium powszechne, 12 maja 1364 roku, w: *Przywileje fundacyjne Uniwersytetu Jagiellońskiego*, oprac. B. Wyrozumska, s. 10 i 12.

³ *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364–1764*, red. K. Lepszy, Kraków 1964, s. 71 i n.

⁴ A. Gieysztor, *Management and Resources*, w: *History of the University in Europe*, Vol. 1, Universities in the Middle Ages, ed. H. de Ridder-Symoens, Cambridge 1992,